

ODNOS FILOZOFIJE, ZNANOSTI I UMJETNOSTI U DJELU IVANA SUPEKA

Skočibušić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:107948>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**ODNOS FILOZOFIJE, ZNANOSTI I UMJETNOSTI U
DJELU IVANA SUPEKA**

IVANA SKOČIBUŠIĆ

Split, 2021.

**ODSJEK ZA FILOZOFIJU
PREDDIPLOMSKI STUDIJ FILOZOFIJE I POVIJESTI
UMJETNOSTI
POVIJEST HRVATSKE FILOZOFIJE**

**ODNOS FILOZOFIJE, ZNANOSTI I UMJETNOSTI U
DJELU IVANA SUPEKA**

Završni rad

Studentica:

Ivana Skočibušić

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Dario Škarica

Split, 2021.

SADRŽAJ

1.	Uvod	1
2.	Ivan Supek	3
3.	Filozofija i znanost	6
	Surazvoj i uzajamna upućenost filozofije i znanosti.....	6
	Znanost i etika.....	7
	Filozofija znanosti: genealoški model razvitka znanosti	9
4.	Filozofija i umjetnost.....	11
	Filozofija kao spona znanosti i umjetnosti.....	11
	Zbilja, umjetnost, filozofija / Umjetnost kao re-kreacija zbilje	11
5.	Znanost i umjetnost	15
	Znanstveno i umjetničko stvaralaštvo / Uzajamnost estetskog i racionalnog.....	17
	Supekova kritika ozračja suvremene znanosti i umjetnosti	18
6.	Filozofija humanizma	20
7.	Zaključak	24
8.	Popis literature:.....	26
	Mrežni izvori:.....	27
	Sažetak	29
	Abstract	30

1. Uvod

Predmet i istraživanje ovog završnog rada shvaćanje je odnosa između filozofije, znanosti i umjetnosti u Ivana Supeka. Iako šira javnost Supeka najčešće prepoznaje kao fizičara, ne može se i ne smije zanemariti njegov doprinos humanističkim i društvenim znanostima, iz čije perspektive ovaj rad i nastaje. Supekov misaoni izričaj karakterizira isprepletenost različitih perspektiva iz kojih promatra neku temu ili pristupa nekom problemu. Njegov je način razmišljanja kompleksan, a ne linearan; u svakom trenutku uočljiva je umreženost različitih tema i pogleda. U nastojanju da se ta specifičnost Supekova misaonog identiteta ne izgubi, tematske cjeline rada nisu oštro razdvojene i neovisne jedna o drugoj. Naprotiv, one su uvijek u stanovitom suodnosu, i tek na taj način prikazane mogu dati uvid u Supekovu misao. Rad je podijeljen na nekoliko tematskih cjelina u kojima se, koliko je to moguće, izdvojeno promatraju različiti aspekti odnosa ovih triju područja, a usredotočen je na uočavanje osnovnih teza koje se tiču Supekova viđenja filozofije, znanosti i umjetnosti, tj. njihova odnosa. Uočene teze nastojat ću potkrijepiti navodima iz izvora, a ondje gdje je to moguće, pokušat ću ispitati relevantnost i aktualnost dotične teze.

U svrhu istraživanja koristila sam se izvorima dostupnim u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, Gradskoj knjižnici Marka Marulića u Splitu, knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, bazama podataka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, mrežnim izvorima Hrčak, mrežnim izdanjem Hrvatske enciklopedije i drugim relevantnim web-izvorima.

Iako se nekima struktura rada može učiniti nedovoljno preciznom i suviše poopćenom, držim da se ona ne bi mogla prikazati koncizno i linearno, a da se ne izgubi duh Supekova mišljenja. Prije no što prijeđem na razmatranje odnosa iz teme, čitatelja nastojim upoznati s likom i djelom Ivana Supeka te povijesnim kontekstom unutar kojega je stvarao. Slijedi prva cjelina unutar koje promatram odnos između filozofije i znanosti, pri čemu ću pobliže promotriti Supekovu tezu o uzajamnoj upućenosti tih dviju disciplina. U poglavlju se dotičem i filozofije znanosti, s posebnim naglaskom na genealoškom modelu razvitka znanosti, kojeg Supek predlaže. Istraživanje se nastavlja poglavljem o filozofiji i umjetnosti, u kojem izlažem o odnosu između zbilje i umjetničkog stvaralaštva. Slijedi dio rada koji promatra svezu između znanosti i umjetnosti, znanstvenog i umjetničkog stvaralaštva, tražeći im istu bazu. To poglavlje donosi i ukratko izloženu Supekovu kritiku stanja u suvremenoj znanosti i umjetnosti. U posljednjoj cjelini, koja zapravo cijelo vrijeme prožima prethodne, i u kojoj se one konačno susreću i sistematiziraju, predstavljen je koncept »filozofije humanizma«, misaonog okvira unutar kojega

Supek uspostavlja svoje viđenje odnosa između filozofije, znanosti i umjetnosti. Konačno, u zaključku se izlažu osnovne spoznaje proizašle iz istraživanja ove teme.

2. Ivan Supek

Ivan Supek rođen je 8. travnja 1915. godine u Zagrebu. Maturirao je realnu gimnaziju u rodnom gradu 1934. godine, nakon čega otpočinje studij u Zürichu, gdje studira matematiku, logiku, povijest filozofije i eksperimentalnu fiziku.¹ Tijekom studija razvija sve veće nagnuće k teoriji te 1935. godine odlazi u Leipzig studirati teorijsku fiziku kod znamenitog fizičara i nobelovca Wenera Heisenberga. Susret s Heisenbergom, prilikom studija, ostavit će neizbrisiv trag na Supeka.² Za leipziških dana, Supek je proučavao i filozofiju, a spominje se i da je namjeravao pisati doktorsku disertaciju pod mentorstvom Theodora Litta, o Immanuelu Kantu. U kontaktu je onovremeno Supek bio i s Hans Georgom Gadamerom, znamenitim zastupnikom filozofske hermeneutike, kod kojeg sluša seminar o Rilkeovom pjesništvu.³ Sljedeću akademsku godinu proveo je u Berlinu na studiju teorijske fizike. Akademске godine 1937./1938. pohađa studij matematike i fizike u Zagrebu, dok istodobno studira kvantnu teoriju kod Heisenberga i Friedricha Hunda u Leipzigu, gdje je i doktorirao fiziku 1940. godine.⁴ U Zagrebu je, u cilju nostrifikacije leipziškog doktorata, diplomirao na Filozofskom fakultetu, a za to je vrijeme bio urednik ljevičarskog lista *Novi student*.⁵ Poznata je informacija da je Supek bio uhićen od strane Gestapa, a on za to navodi tri moguća razloga: iz opreza zbog posjedovanja povjerljivih informacija, koje je možebitno dobio od Heisenberga, zbog kritičkih izjava o Trećem Reichu, ili zbog toga što su detektirali njegovu antifašističku djelatnost u Parizu i Zagrebu.⁶ Pušten je Heisenbergovom intervencijom.⁷ Za ratnih godina djeluje pri narodnooslobodilačkoj liniji, priklanjajući se frakciji uz Andriju Hebranga. Svoje stavove o znanosti, filozofiji, umjetnosti i humanizmu iznosi na Kongresu kulturnih radnika Hrvatske u Topuskom 1944. godine, gdje nailazi na odobravanja ali i kritike. Već se tada pionirski zalagao za jedinstvo umjetnosti i znanosti, za nužnu usklađenost tehničke i humanističke kulture, za opće razoružanje i duhovno razumijevanje, za slobodan i pravedan mir u svijetu, za nacionalnu

¹ Marotti, Bojan, *Prema domovini misli: Ogledi o hrvatskoj filozofiji od Markovića do Cipre*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2019., str. 125.

² *Isto*.

³ Supek, Ivan, *Tragom duha kroz divljinu*, Zagreb: Profil International, 2006., str. 94.

⁴ Dadić, Žarko, *Povijest znanosti i prirodne filozofije u Hrvata (s osobitim naglaskom na egzaktne znanosti): Knjiga VIII. Suvremeno doba (1941.-1970.)*, Zagreb: Izvori, 2020., str. 418.

⁵ Supek, Ivan, *Tragom duha kroz divljinu*, Zagreb: Profil International, 2006., str. 94.

⁶ *Isto*, str. 97.

⁷ Supek, Ivan, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 29. 4. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58811>>.

samobitnost u internacionalnoj suradnji sa svima.⁸ Poslije rata, Supek se vraća znanstvenoistraživačkom radu. Za profesora teorijske fizike na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, izabran je 1946. godine. Svoj najveći doprinos razvoju znanosti u nas daje 1950. godine kada osniva *Institut Ruđer Bošković* kao *Institut za fiziku JAZU*, na čijem se čelu nalazi do 1958. godine.⁹ Institut je i danas stožerna znanstveno-istraživačka institucija u području prirodnih i biomedicinskih znanosti. Iz Supekova misaonog identiteta ne može se izdvojiti njegov angažman u društvenim i humanističkim znanostima. Supek je svoju sklonost literarnom stvaralaštvu iskazivao još u mladosti, kada stvara svoje prve stihove i dramske tekstove. Ipak, tek će 1959. godina biti ona u kojoj će svoj književni rad predstaviti javnosti i to objavljivanjem romana *Dvoje između ratnih linija* u izdanju nakladničke kuće Mladost. Od tada, pa do konca svog života Ivan Supek piše i objavljuje eseje, drame i romane, a nekolicina njegovih djela prevedena je i tiskana na engleskom i ruskom jeziku.¹⁰ Početkom šezdesetih godina Supekovo zanimanje za filozofiju sve više raste. Piše i objavljuje knjige i članke koji se bave filozofskom tematikom, a svoje radove simptomatično proširuje na relevantna zbivanja u znanosti i umjetnosti; ističe se knjiga *Nauka, filozofija, umjetnost* iz 1964. godine. Kulminaciju navedenih interesa predstavlja osnivanje samostalnog *Zavoda za filozofiju znanosti i mir pri JAZU*. Danas Zavod djeluje u sklopu *HAZU* pod imenom *Odsjek za filozofiju znanosti*.¹¹ Dopisnim članom Akademije Supek postaje 1948. godine, a 23. ožujka 1954. godine, Ivan Supek odreknućem prestaje biti članom Akademije. Ipak, sedam godina nakon prestanka članstva u Akademiji, 1961. godine, Supek ponovno postaje članom Akademije, i to ovaj put – redovitim.¹² Jedinstven je to slučaj u povijesti Akademije, kojom je Ivan Supek i predsjedavao u razdoblju od 21. studenog 1991. do 31. prosinca 1997. godine.¹³ Dio je Supekove ostavštine i *Interuniverzitetski centar u Dubrovniku* (IUC), utemeljen na Supekovu inicijativu 1972. godine. Zamišljen kao mjesto susreta i suradnje sveučilišta, uz znanstvenu aktivnost Centar bi promovirao humanističke vrednote.¹⁴ *IUC* izrastao je u respektabilnu internacionalnu

⁸ Juras, Jure, „Moja studentska sjećanja o profesoru Supeku“, *Crkva u svijetu* 5, br. 3 (1970): 292-294. <https://hrcak.srce.hr/92440> str.293

⁹ Institut Ruđer Bošković. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 24. 8. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27556>>.

¹⁰ Hećimović, Branko. „Predgovor”. U: *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Ivan Supek*. ur. Vlatko Pavletić, str. 7.- str. 29. Zagreb: Matica hrvatska, 1995., str. 9.

¹¹ <https://www.info.hazu.hr/jedinice/zavod-za-povijest-i-filozofiju-znanosti/odsjek-za-filozofiju-znanosti/>

¹² Martinović, Ivica, „Supek Krleži, Krleža Supeku Otvoreno pismo Vijeća Instituta »Ruđer Bošković« Skupštini JAZU 26. veljače 1954“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 41. (1 (81)), 237-260. (2015). Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/154402> str.245.

¹³ <https://www.info.hazu.hr/clanovi/supek-ivan/>

¹⁴ Kalčić, Silva, *Razgovor s Ivanom Supekom*. (2008). *Zarez*. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/razgovor-s-ivanom-supek>

znanstvenu ustanovu s preko 200 učlanjenih sveučilišta iz svih dijelova svijeta.¹⁵ U dva mandata Ivan Supek bio je rektorom Sveučilišta u Zagrebu, i to u razdoblju od 1968. do 1972. godine obilježenim previranjima unutar Sveučilišta, studentskim nemirima i hrvatskim proljećem.¹⁶ Do kraja svoga života nastavio je stvarati. Pisao je udžbenike, monografije, znanstvene članke, rasprave, drame, romane i memoare te je sve svoje stvaralaštvo prožeo humanističkom porukom.

¹⁵ Radman, Zdravko, „Ivan Supek: stvaralaštvo i djelovanje koje inspirira“, (2014). (str. 379-384), u: Ksenofont Ilakovac (ur.), Ivan Supek 1915. – 2007., Spomenica preminulim akademikima 187 (Zagreb: HAZU, 2013), 123 pp.. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 40. (1 (79)), 379-384. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/131519> str.381.

¹⁶ *Isto.*

3. Filozofija i znanost

Surazvoj i uzajamna upućenost filozofije i znanosti

Filozofija i znanost bile su od početka sjedinjene, reći će Supek.¹⁷ Tu svoju tezu nastavlja razlagati posluživši se kao primjerom organskom povezanošću između osvita prirodnih znanosti i pojave materijalističke filozofije u antičkoj grčkoj u 6. stoljeću prije naše ere.¹⁸ Ta će misao biti očišćena od mitske predodžbe te usmjerena prema traženju počela. Epohalan preokret u mišljenju pokazuje se u tome što za počelo (ἀρχή) ili osnovnu supstanciju svijeta, antički filozofi uzimaju neku poznatu tvar s njezinim stvarnim osobinama; time se, kako zamjećuje Supek, utire put filozofskom pojmu materije.¹⁹ Iz filozofske je problematike izronila i znanost o elementima. Empedoklo i Anaksagora sve su promjene u prirodi objašnjavali spajanjem i rastavljanjem nepromjenjivih elemenata. Ipak, trijumf materijalističkog shvaćanja svijeta donosi Demokrit s atomistikom. Bitnim Supek drži Demokritovo shvaćanje da različita svemirska tijela pokazuju samo različite stupnjeve razvitka, u čemu Supek vidi duboku dijalektičku strukturu. Mišljenja je da su upravo takvi nazori vodili Immanuela Kanta i Pierre-Simone Laplaca do kozmološke teorije i dodaje kako astronomija dvadesetog stoljeća usvaja Demokritovo mišljenje o zvijezdama.²⁰ Razdoblje srednjeg vijeka koje je uslijedilo, Supek promatra kao zaogruto velom mistike, što je za posljedicu, između ostaloga, imalo zabacivanje osnovnih spoznaja antičkog svijeta. Kraj toj odveć dugoj pomrčini donosi renesansa, kada otpočinje razvoj modernih znanosti i odlučan raskid s teologijom.²¹ Vrijeme je to obnove antičke filozofske i znanstvene misli i umjetnosti, za kojeg djeluju neka od najznačajnijih imena u području znanosti i umjetnosti uopće – Giordano Bruno, Galileo Galilei, Nikola Kopernik, Johannes Kepler, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Rafael i cijela plejada drugih značajnih imena. Renesansa je razdoblje nakon antike u kojem se najbolje očitovalo Supekovo jedinstveno shvaćanje *trinitasa* filozofije, znanosti i umjetnosti. Tek će 17. stoljeće, u svjetlu prirodne filozofije, s protagonistom Isaacom Newtonom, zametnuti jaz između znanosti i filozofije, egzaktnih i humanističkih znanosti. Taj jaz, koji će se protegnuti par stoljeća, Supek

¹⁷ Supek, Ivan, *Filozofija, znanost i humanizam*, Zagreb: Školska knjiga, 1995., str. VII.

¹⁸ Supek, Ivan, *Nauka filozofija umjetnost*. Zagreb: Školska knjiga, 1964., str. 40.

¹⁹ *Isto.* str. 41.

²⁰ *Isto.* str. 43.

²¹ *Isto.* str. 62

nastoji prevladati i uspostaviti prvobitnu cjelinu, ne zanemariivši pritom svu raznolikost istraživanja i stvaranja.²² Još je Platon ukazao na važnost upućenosti u znanost, a u svrhu proučavanja filozofije. „Neka ne ulazi onaj koji ne poznaje geometriju”, poručuje se već na ulazu u Akademiju. Immanuel Kant za preludij filozofiji dodaje tome i Newtonovu mehaniku. U dvadesetom stoljeću, prema Supeku, jedva bi tko pristupio problemu opstojnosti, zakona i slobode bez referencije na kvantnu teoriju. Za Supeka također ne postoji nikakva proturječnost između bavljenja znanostima i filozofiranja. Dapače, on nastoji ukazati na to da znanost ne isključuje filozofiju i obratno. Znanost i filozofija organski proizlaze jedna iz druge, one se uzajamno nadovezuju.²³ Prve znanstvene spoznaje uzrokovale su krizu mitopoetskog mišljenja, posebice religije, a reakcija na to bila je filozofija.²⁴ Filozofska misao ili filozofske dileme prate dakle put znanosti. Prate, ali ne postaju dio nje, upozorava Supek.²⁵ Oštro osuđuje svaku jednostranost pa tako za filozofsku misao koja se razvija na nekoj imaginarnoj supstanciji kaže da je ništa doli ezoterični solilokvij. Čovjek je neshvatljiv izvan svijeta, kao njegov društveni i biološki član, stoga filozofija svoja istraživanja o onome što je čovjek mora uvezati s onom objektivnom strukturom koju upravo iznosi znanost. Znanost je uzletišta filozofiji.²⁶

Znanost i etika

Odnosa znanosti i etike dotiče se Supek u velikom broju svojih radova. Mogli bismo razlikovati dvije grupe tekstova u kojima se bavi ovom temom: prvu grupu čine otvoreni apeli na moralnu odgovornost znanosti, a drugu nešto općenitije polemike o izvorištu morala i slobodne volje te opće povezanosti i sličnosti između znanosti i etike. U prvima se očituje Supekov snažan i trajan apel na mir, a u potonjima izranja koncept humanističke etike. Obje skupine tekstova, u svojim zaključnim mislima, teže univerzalnoj filozofskoj etici, koja je za Supeka nužno humanizam.²⁷ Zacijelo jedan od važnijih Supekovih govora o ovoj temi jest referat izložen na Kongresu kulturnih radnika u Topuskom u lipnju 1944. godine. Bio je to prvi kongres takvog tipa organiziran od strane Propagandnog odjela ZAVNOH-a, a okupio je

²² Supek, Ivan, *Filozofija, znanost i humanizam*, Zagreb: Školska knjiga, 1995., str. VII.

²³ Marotti, Bojan, *Prema domovini misli: Ogledi o hrvatskoj filozofiji od Markovića do Cipre*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2019., str. 124.

²⁴ Supek, Ivan, *Nauka, filozofija, umjetnost*, Zagreb: Školska knjiga, 1964., str. 219.

²⁵ *Isto*, str. 222.

²⁶ Supek, Ivan, *Spoznaja*, Zagreb: Mladost. 1971., str. 158.

²⁷ Supek, Ivan, *Nauka, filozofija, umjetnost*, Zagreb: Školska knjiga, 1964., str. 214.

dvjestotinjak književnika, publicista, prosvjetara, umjetnika i znanstvenika.²⁸ Prilikom svog izlaganja *Nauka i društvo* Supek se osvrnuo na proizvodnu djelatnost društva, povijest i primjenu znanosti, recentna znanstvena otkrića u polju atomske fizike i niz drugih sličnih tema. Značajne su Supekove zaključne misli referata u kojima upozorava na činjenicu da primjena suvremenih spoznaja u polju fizike može voditi društvo u neizmjeran napredak i blagostanje, ali također, pogrešno primijenjene i usmjerene, te spoznaje mogu dovesti do potpunog uništenja.²⁹ Razvidno je kako Supek već 1944. poziva na odgovornost i etičnost znanosti i znanstvenika, sluteći, čini se, katastrofičnost primjene nuklearnog naoružanja. Jedini bijeg od uništenja i kaosa, kako ističe, jest »stvaranje bratske i slobodne zajednice sviju naroda«.³⁰ U tom svjetlu bi trebalo promatrati i Supekov kontinuirani angažman u Pugwashkom pokretu koji svoje djelovanje usmjerava k sveopćem razoružanju u pogledu nuklearnog oružja i drugog oružja usmjerenog na masovnu destrukciju.³¹ Sudjelovao je u radu nekoliko pagvaških konferencija, a predsjedao je jedanaestoj održanoj u Dubrovniku u kolovozu 1963. godine pod pokroviteljstvom Savjeta Akademija znanosti. Inicijator je i prvi predsjednik osnivanja Jugoslavenske pagvaške konferencije.³² U tom duhu, 1966. godine osnovan je i časopis *Encyclopaedia moderna* sa Supekom kao glavnim urednikom.³³ Časopis se, između ostaloga, zalagao za promicanje humanističke orijentacije znanosti i umjetnosti, u svrhu općeg razoružanja i postizanja svjetskog mira.³⁴ Na prethodno spomenute vrijednosti, pod vidikom univerzalnog humanizma, ukazivat će Supek i u mnogim kasnijim djelima, od drama i romana pa do onih radova koji u središte stavljaju filozofsku problematiku.

Etike se Supek dotiče i u općim raspravama koje se tiču utemeljenja morala i slobode, koja je za njega osnovni filozofski problem. Koncept koji Supek razvija i zastupa jest humanistička etika, koja prirodno proizlazi iz njegova općeg shvaćanja odnosa između filozofije, znanosti i umjetnosti. Humanistička etika ujedinjuje razum i osjećanje u potpuni ljudski čin, kaže Supek. Kritizirajući svaku jednostranost, ističe kako se ni etika ne može graditi samo na empirizmu ili racionalizmu. Čovjek treba znati što čini, a to znanje ujedno biva emotivni poticaj. Bez sućuti

²⁸ Jelić, Ivan, "Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske, Topusko, 25-27. VI 1944.", *Časopis za suvremenu povijest* 8, br. 2-3 (1976): 135-279, str. 9. <https://hrcak.srce.hr/216757>

²⁹ *Isto*, str. 125. - 126.

³⁰ *Isto*, str. 126.

³¹ Vidi više na: <https://pugwash.org/about-pugwash/>

³² Knapp, Vladimir, *Pagvaške konferencije u svijetu i hrvatska pagvaška grupa, Društvena istraživanja* 4, br. 1 (15) (1995): 76. <https://hrcak.srce.hr/32824>.

³³ Supek, Ivan, *Tragom duha kroz divljinu*, Zagreb: Profil International, 2006, str. 198.

³⁴ *Encyclopaedia moderna. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 5. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17884>>.

i razumijevanja okolnosti za Supeka morala nema. S obzirom na to da su se njegovi filozofski pogledi razvijali u svezi s kopenhaškom interpretacijom kvantne teorije, u svojim radovima iznio je tezu o mogućnosti utemeljenja slobodne volje u Heisenbergovim relacijama neodređenosti. O Heisenbergovu principu, odnosno njegovim posljedicama za klasični determinizam, najopširnije govori u radovima *Princip kauzalnosti* (1960.) i *Heisenbergov obrat u shvaćanju svijeta* (1986.). Heisenbergova načela, označila su početak novih struja u znanosti, a posljedično i u filozofiji gdje otvaraju nove vidike, primarno u polju etike. Kvantna teorija Nielsa Bohra i Wernera Heisenberga dokinula je mogućnost odvajanja onog objektivnog od subjektivnog prilikom motrenja atomskih procesa i time je tradicionalni determinizam bio napušten. Napuštanjem klasičnog determinizma gube utemeljenje pozicije koje su slobodu volje htjele dokinuti i zamijeniti apsolutnim objektivnim zakonima.³⁵ Razvidno je kako je znanost u ovom slučaju otvorila nove horizonte za filozofiju morala te se ovime podupire prethodno spomenuta Supekova teza da je znanost uzletišta filozofiji. Ne slaže se s onima koji pribjegavaju etičkoj ravnodušnosti u znanosti, dapače, sumnja u održivost odvajanja činjeničnog od evaluativnog, objektivnog od subjektivnog, u konačnici - znanosti od etike.³⁶ „Znanost ne može stati postrance od moralnih pitanja koja su sudbinska pitanja ljudske opstojnosti i djelovanja.”³⁷ Zajednička je znanosti i etici ljudska radoznalost, univerzalnost, kritičnost i istinoljubivost. I znanstveno istraživanje i moralno djelovanje moraju se, prema Supeku, promatrati u cjelini čovjekova čina i svijeta; ljudsko istraživanje i stvaranje afirmiraju moralno izvorište.

Filozofija znanosti: genealoški model razvitka znanosti

Čitajući Supekove radove teško je ne primijetiti da se izvorište njegovih promišljanja o odnosu filozofije i znanosti nalazi u jedinstvenom shvaćanju razvitka znanosti. Disciplinom iz naslova, za njegovo vrijeme relativno novom, zaokupio se Supek najviše u djelu *Teorija spoznaje* iz 1974. godine. U njemu izlaže svoj »genealoški« model razvitka prirodnih znanosti. Taj rodoslovni lanac, kojim se predmet istraživanja postupno proširuje, ima sljedeću formu: *geometrija – mehanika – elektrodinamika, termodinamika, kemija – teorija relativnosti –*

³⁵ Supek, Ivan, *Znanost i etika*, Predavanja održana u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Svezak 53, Zagreb: JAZU, 1985., ur. dr. Gaja Alaga, str. 12.

³⁶ Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979., str. 361.

³⁷ *Isto*, str. 362.

kvantna teorija.³⁸ Korijene rodoslovlja znanosti, kako to postavlja Supek, treba tražiti u ljudskoj društvenoj djelatnosti i stvorenoj materijalnoj kulturi, jer je to ono što je omogućilo stvaranje i kasnije povezivanje znanstvenih pojmova u sustave.³⁹ Supekovo »rodoslovno stablo zanosti« izranja dakle upravo iz »čovjekove usađenosti u svijet«, ono ne uzima za polazišnu točku nikakvu proto-teoriju.⁴⁰ Jedna od temeljnih odrednica genealoškog modela svakako je uzajamna uvjetovanost sklopa znanstvenih sustava.⁴¹ „Neko znanstveno područje nije se moglo razviti prije nekog drugog područja. Newtonova je mehanika nezamisliva bez Euklidova prostora i astronomskog vremena; Maxwelllove jednadžbe s predodžbom elektromagnetskog polja izašle su iz Newtonova pojma sile...“, nastavlja Supek, sve do atomske fizike, pa zaključuje: „Nijedno od novijih znanstvenih područja ne može se izgraditi kao sustav nezavisan od prethodnih znanstvenih područja nego se svako organski nadovezuje na stare sustave, koji se tim nadogradnjama, doduše, prilagođuju, ali obično ne bivaju time temeljito promijenjeni.“⁴² Razvidno je iz teksta i drugo bitno određenje Supekova viđenja, a to je upravo organsko nadovezivanje. Svojom pozicijom pritom Supek stoji suprotno od logičkopozitivističkog modela koji sugerira linearan rast i deduktivnologičku vezu.⁴³ Egzaktne znanosti grane su rodoslovnog stabla, i ne bi ih trebalo razumijevati kao odvojene članove niza, već tako da jedna grana uvjetuje mogućnost druge, a mostovi među njima su principi invarijantnosti. Te su nepromjenjivosti ono što se proteže cijelim stablom znanosti; principi invarijantnosti ukorijenjeni su u strukturi ljudskog iskustva. „Kad kažem »zidovi moje sobe su ravni i sastaju se pod pravim kutom«, tad tu već imam čitav euklidski sistem u glavi.“ Nekoliko je prednosti modela koji Supek iznosi, a što ih je predložio Srđan Lelas u pogovoru knjizi *Teorije razvoja znanosti* Jasmine Lelas. Počinje s tim da model ne pretpostavlja nikakvu krajnju svrhu, čime se udaljava od ideala sveopće, jedinstvene teorije. Nadalje, smještajući se između racionalističkih i anarhističkih modela izbjegava njihovu jednostranost i krajnosti. Moguće je u Supekovoj genealogiji detektirati razloge zašto su neke od grana rodoslovnog stabla mrtve, tj. u čemu se sastojala njihova neprilagođenost. Konačno, za razliku od primjerice modela Thomasa Kuhna, ne daje povoda za socijalni relativizam.⁴⁴

³⁸ Lelas, Jasmina, *Teorije razvoja znanosti*, Zagreb: ArTresor, 2000, str. 43.

³⁹ *Isto*.

⁴⁰ Lelas, Srđan, „Pogovor“, u: Lelas, Jasmina, *Teorije razvoja znanosti*. Zagreb: ArTresor, 2000, str. 297.

⁴¹ Lelas, Jasmina, *Teorije razvoja znanosti*. Zagreb: ArTresor, 2000., str. 45.

⁴² Supek, Ivan, *Teorija spoznaje*, Zagreb: Institut za filozofiju znanosti i mir JAZU i Jugoslavenska pagvaška konferencija, 1974., str. 194.

⁴³ Lelas, Jasmina, *Teorije razvoja znanosti*, Zagreb: ArTresor. 2000., str. 45.

⁴⁴ Lelas, Srđan, „Pogovor“, u: Lelas, Jasmina, (*Teorije razvoja znanosti*, Zagreb: ArTresor, 2000., str. 302.-306.

4. Filozofija i umjetnost

Iz Supekova misaonog identiteta ne može se izdvojiti njegov angažman u društvenim i humanističkim znanostima. Sklonost literarnom stvaralaštvu iskazivao još u mladosti, kada piše svoje prve stihove i dramske tekstove. Ipak, tek će 1959. godina biti ona u kojoj će svoj književni rad predstaviti javnosti i to objavljivanjem romana *Dvoje između ratnih linija* u izdanju nakladničke kuće Mladost. Od tada pa do konca svog života Ivan Supek piše i objavljuje eseje, drame i romane, a nekolicina njegovih djela prevedena je i tiskana na engleskom i ruskom jeziku.⁴⁵ O književnosti, ali i drugim umjetnostima, Supek piše često i rado. U svojim tekstovima, iz različitih perspektiva, promatra niz tema iz područja filozofije umjetnosti i estetike, a ponajviše se bavi odnosom između umjetnosti i zbilje te svezom umjetnosti sa znanostima i/ili filozofijom.

Filozofija kao spona znanosti i umjetnosti

Kao i niz drugih Supekovih teza, i ova je uočljiva i na primjeru njegova života. Interes za filozofiju razvio je još u mladosti, čemu svjedoči činjenica da je već kao gimnazijalac pohađao predavanja profesora Alberta Bazale. Za Leipziških dana, kako je već spomenuto, slušao je nekoliko kolegija filozofije, a i doktorsku je disertaciju namjeravao napisati upravo u polju filozofije, što se, kako znamo, nije ostvarilo. Po završetku studija, mladi je doktor fizike u svojim prirodosnanstvenim promišljanjima uvijek držao do relevantnih tema i rasprava u području filozofije. I u kasnijim godinama, kada napušta ozbiljnije bavljenje fizikom i okreće se književnom stvaralaštvu, Supek redovito kroz svoja djela iskazuje svoje filozofske poglede. Dakle, ono što je zajedničko Ivanu Supeku znanstveniku i Ivanu Supeku književniku stalna je upućenost na filozofsku problematiku, koju smatra bitnom i neizostavnom kad je riječ o svakoj ozbiljnijoj općoj raspravi o znanosti ili o umjetnosti.

Zbilja, umjetnost, filozofija / Umjetnost kao re-kreacija zbilje

Brojni se Supekovi tekstovi koji se bave odnosom umjetnosti sa znanostima ili filozofijom, svode na raspravu o odnosu između umjetnosti i zbilje. Često se pita kako zbilja stoji s

⁴⁵ Hećimović, Branko, „Predgovor“, u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Ivan Supek*, ur. Vlatko Pavletić, Zagreb: Matica hrvatska, 1995. str. 9.

umjetnoću i filozofijom i mogu li umjetnost i filozofija mijenjati zbilju? Prije pitanja kako umjetnost utječe na zbilju, promotrimo pitanje kako zbilja utječe na umjetnost. Promišljajući ovu temu u Supekovu ključu, mogli bismo reći da umjetnost izrasta na potencijalnosti zbilje. Umjetnost tako fungira kao svojevrsna nadogradnja zbilje. Tu nadogradnju vrši umjetnik stvaratelj koji, gonjen maštom, iz zbilje stvara vizije novih svjetova. Tako shvaćenu umjetnost mogli bismo označiti kao re-kreaciju zbilje, odnosno, njezino proširenje. Umjetnička su djela dakle potekla iz zbilje, iz života, i to nitko ne može ozbiljno osporiti, reći će Supek.⁴⁶ Simptomatično je za Supekovo mišljenje da problematici kojom se bavi pristupa povijesno. Stoga, jednako kao što znanost sagledava u njezinu povijesnu razvitku, tako i umjetnost tumači uz pomoć njezina razvoja kroz povijest, stalno imajući u vidu kontekst iz kojeg su neko umjetničko djelo ili, općenitije, pravac proizašli. Govor o kontekstu svakako nas upućuje na govor o društvenoj zbilji iz koje je izronilo neko umjetničko djelo, a tada se već dobrim dijelom nalazimo na polju filozofije. „Socijalne mijene također znatno utječu na umjetnost; u glazbi one utječu i na način izvedbe, jer se mijenja svjetonazor glazbenika (i slušatelja), ali i na razvoj novih glazbenih vrsta. Uspon građanske klase i njena relativna brojnost u odnosu na velikašecene iz prethodnih razdoblja potiče gradnju većih glazbenih dvorana (ali i muzeja), a time i prijelaz od komornih ansambala na velike orkestre.”⁴⁷ Društveno uređenje, politika, razvoj tehnike, sve su to uvjeti koji utječu na ozračje u umjetnosti na nekom prostoru i u nekom vremenu, i to na način da upravo ti elementi konfiguriraju zbilju u kojoj umjetnost ima svoje izvorište. „Kad je umjetničko djelo i sasvim novo i posebno, ono ipak stoji u najrazgranatijim i najtajnovitijim vezama s okolinom iz koje je niklo, kao što se i čovjek, stvaratelj, rađa i diže usred određene epohe. Da se shvati ili u punoći doživi neka umjetnina, mora se upoznati njezin milieu. „Izdvojenih stvari nema, a najmanje su to one koje izlaze iz artistske senzibilnosti.”⁴⁸ Ipak, valja imati na umu različitost Supekova pristupa (koji vrednuje i uzima u obzir kontekst nastanka umjetničkog djela) od estetskog kontekstualizma. Naime, nasuprot kontekstualističkim pogledima, Supek drži da umjetničko djelo posjeduje stanovitu ljepotu, koja nije isključivo odražaj stvarnosti, tj. artefakt nekog povijesnog konteksta, već »vječno revolucionarni element u preobražavanju zbilje«. ⁴⁹ Supek inzistira na 'aktivnosti' umjetničkog djela, koja se sastoji u moći da umjetnost, u ovoj ili onoj mjeri, utječe na zbilju. Nakon što je utvrđeno da se umjetnost odnosi prema zbilji tako da iz nje na stanovit način proizlazi, vratimo

⁴⁶ Supek, Ivan, *Trinitas*, str. 272.

⁴⁷ *Isto*, str. 216.

⁴⁸ Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, str. 300.

⁴⁹ Supek, Ivan, *Trinitas*, str. 216.

se prethodno postavljenom pitanju o utjecaju umjetnosti na zbilju. Iz rečenog, već se da naslutiti Supekovo mišljenje da je to pitanje pogrešno postavljeno i da se ono prvenstveno odnosi na mogući politički učinak umjetnosti na zbilju.⁵⁰ Umjetnost svojom sugestivnom snagom može utjecati na mnijenje pojedinca i društva te tako potaknuti na djelovanje. Stoga, umjetnost je u mogućnosti stvoriti učinak na zbilju na način da potiče subjekte te iste zbilje, da u njima uzrokuje doživljaj koji može bitno predložiti akciju. Karakteristično je za Supekovo tumačenje umjetnosti da je neodvojivo vezano uz moralni poticaj. On promišlja estetsko u jedinstvu s etičkim. Mišljenja je da su najveća ostvarenja umjetnosti, bilo u polju književnosti, dramske, likovne ili druge umjetnosti, ona koja su proizašla iz moralne, upravo etičke, podloge. U toj isprepletenosti estetskog i etičkog, filozofiji se otvara mjesto i otkriva značaj. Filozofija, zajedno s umjetnošću, pred zbilju uvijek iznova stavlja nove izazove, a u svrhu općeg boljitka i napretka društva. U određenoj mjeri, mogli bismo reći da su filozofija i umjetnost svojevrsan korektiv društva. „U žudnji za ljepotom i u vječnom nezadovoljstvu stvarnošću krije se revolucionarna jezgra umjetnosti.“⁵¹ Kao i filozofiji, sloboda je umjetnosti zrak u plućima. Unatoč tome, recimo i to da kroz povijest možemo zamijetiti mnoštvo slučajeva kada su misao i umjetnost najviše cvale za doba najnepogodnijih društvenih klima. Za primjer uzmimo dvadeseto stoljeće, obilježeno dvama svjetskim ratovima. Iz tog, u mnogočemu surovoga vremena, izronilo je mnoštvo umjetničkih pokreta, grupa i pravaca, koji su radikalno preobrazili umjetnost i način na koji ona biva sagledavana. Pojava novih medija i razvoj tehnike, samo su neki od elemenata koji su pridonijeli tom strahovitom razvoju. Već se prvom polovicom dvadesetog stoljeća umjetnost dovinula do do tada nezamislivih visina, obogativši umjetnički svijet s do tada neviđenim brojem remek-djela, koja su od tada pa do danas neizostavan dio proučavanja umjetnosti i njezine povijesti. Takva umjetnost nerijetko je bila prožeta onime na što Supek stavlja naglasak – moralnim apelom. Mogli bismo stoga reći kako su umjetnost i filozofija, kroz dugu nam povijest, jedna drugoj bivale poticaj i ohrabrenje, a nerijetko su najbolji izdanci obaju spomenutih područja bili upravo oni koji su nosili moralnu poruku, humanistički imperativ, a to je upravo ono na što Supek stavlja naglasak. Izlažući svoju koncepciju umjetnosti nerijetko se dotiče i drugih, bilo sličnih, bilo oprečnih pozicija. Nastojeći približiti svoje poimanje umjetnosti kao bitno 'aktivne', na više mjesta to radi tako da ga uspoređuje s bitno suprotnim pozicijama, koje umjetnost vide kao mimesis. Za Supeka, umjetnost je više nego ogledalo aktualne stvarnosti. Ona nije pasivni produkt zbilje, već stoji u

⁵⁰ *Isto.* str. 272.

⁵¹ *Isto.* str. 281.

intimnoj vezi s beskrajem mogućnosti te iste zbilje. Umjetnost uzima zbilju kao svoj sadržaj te je stavlja u jedan novi ambijent. Možda najvažnije od svega to da ljudsko stvaralaštvo, umjetničko stvaralaštvo, svijetu nikada ne dopušta stagnaciju; ono ostaje »vječno buntovni element u epohi sitosti i komfora«. ⁵² Uzmemo li u obzir Supekovu spoznajnoteorijsku poziciju, koju, u duhu kopenhaške interpretacije kvantne teorije, karakterizira nemogućnost cijepanja na subjekt i objekt, nije iznenađujuće kada i u području estetike Supek ne vidi održivom poziciju koja umjetnost svodi na puki odraz objekta. Ovdje se dobro vidi kako Supek sagledavajući neku temu, pojam ili problem u svoj interpretativni horizont uključuje i znanost i filozofiju i umjetnost.

⁵² Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979., str. 321.

5. Znanost i umjetnost

*Razum i umjetnost najdalekovidnije su ljudsko stvaralaštvo koje za sobom vuče cijeli svijet.*⁵³

Gotovo da nema knjige u kojoj se Supek na ovaj ili onaj način ne dotiče mitopoetskog mišljenja. Počnimo stoga svoje razmatranje odnosa između znanosti i umjetnosti upravo tu gdje ne vidimo jaza između njih, gdje se briše granica između objektivnog i subjektivnog. Za primjer mitskog mišljenja Supek uzima najstarije epove, poput Epa o Gilgamešu, »čiji stihovi govore istinu s istim uvjerenjem kao što i neki suvremeni eksperimentator iznosi rezultate svojih opažanja«. ⁵⁴ Ono što suvremeni čitatelj promatra kao metaforu ili umjetničku maštu, ondašnji Babilonac promatrao je kao adekvatan opis onoga što se zbilo. ⁵⁵ Iz te razlike u poimanju onoga što je istina naziru se dva različita pogleda na svijet. Umjetnosti i znanosti zajednički je kreativni element mašta. Od najstarijeg mišljenja do danas, kaže Supek, ljudi su simulirali događaje, predmete ili strukture, a ti su opisi uglavnom bili namijenjeni ljudima iste epohe i naobrazbe. Tako bi se, kao što se suvremenom čitatelju ep nalazi s onu stranu stvarnosti, nekom budućem pokoljenju neka moderna znanstvena teorija mogla učiniti fantastičnom pričom. ⁵⁶ Želeći izbjeći zaključak koji bi na bilo kakav način ukazivao na nesigurnost znanstvenih teorija i težeći navesti čitatelja na svoju tezu o istom izvorištu znanosti i umjetnosti, Supek upozorava i navodi: „Zacijelo, egzaktne su znanosti razvile kriterije, eksperiment i račun, koji se dižu do univerzalne valjanosti, no sva otkrića i zdanja predodžaba duboko su ukorijenjena u životnu cjelinu.“ ⁵⁷ Kraj mitopoetskog mišljenja navješćuje pojava filozofije, koja će biti suputnica znanosti u njezinu razvoju.

Moderna znanost, možda više no ikada, stoji u odnosu s umjetničkim stvaranjem. Nakon što je kvantna teorija vratila »iskonsko jedinstvo čovjeka i svijeta«, znanost je u dvadesetom stoljeću iznijela i novu afirmaciju čovjekove slobode. ⁵⁸ Pred znanošću, kao i pred umjetnošću stoji sada sklop mogućnosti i ta sloboda stvaralaštva čini srodnim znanstveno istraživanje s

⁵³ Supek, Ivan, *Znanost i etika*, Predavanja održana u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Svezak 53, Zagreb: JAZU, 1985., ur. dr. Gaja Alaga, str. 6.

⁵⁴ Supek, Ivan, *Nauka, filozofija, umjetnost*, Zagreb: Školska knjiga, 1964., str. 26.

⁵⁵ *Isto*.

⁵⁶ Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979., str. 308.

⁵⁷ *Isto*.

⁵⁸ *Isto*, str. 305.

umjetnošću.⁵⁹ „U našoj stvarnosti usađene su klice mnogih novih svjetova, a umjetnost kao i znanost vrt je gdje se cvijeće buduće i nerastvoreno uzgaja.”⁶⁰ „Sloboda je duboko ukorijenjena u svakom znanstvenom i umjetničkom djelu.”⁶¹ Kao što umjetnik stvara slobodno umjetnička djela, tako je i istraživački čin znanstvenika slobodan. Razlika je između znanstvenika i umjetnika u tome što se prirodoslovac okreće rekonstrukciji procesa i struktura, dok se umjetnik bavi upravo konstrukcijom. Pored mašte, koja je zajednička i jednima i drugima, umjetnost se u velikoj mjeri služi onim subjektivnim, osobnim susretima, nadama. Znanstveno istraživanje, za razliku od umjetničke produkcije, usmjereno je prema "van", dok se u umjetničkoj produkciji gleda k nutrini gdje se obnavlja »ono izvorno mitopoetsko«. ⁶² Supek naglašava razliku između umjetničke i znanstvene kreativnosti i materijalne produkcije. Dok je materijalna produkcija ograničena energetske i sirovinske mogućnostima, umjetnička i znanstvena produkcija ne nailazi ni na kakva ograničenja. Istovremeno iznoseći kritiku hiperindustrijaliziranog svijeta, Supek nastavlja svoju pohvalu mašti i kaže: „Društvo će morati ograničiti ili posve ukloniti predimenzionirane ili izopačene primjene istraživanja, ali sama čovjekova znatiželja, imaginacija, igra i zamišljaj neće biti krnjeni.”⁶³ Još je jedno sjecište umjetnosti i znanosti moralni poticaj. Pravo vrelo umjetnosti jest moralni sukob i »čežnja za dubokim preobražajem ljudi i društva«. ⁶⁴ Oznaka je velikih umjetničkih djela da odašilju poruku svom vremenu. Kako umjetnost, tako i znanost sagledava cjelinu čovjeka i svijeta te svojim istraživanjima ukazuje na zajedničko moralno izvorište. Kao i umjetnost, znanost djeluje s ciljem da ukaže na one najbolje mogućnosti čovjeka i svijeta. Kada je riječ o utjecaju znanosti na umjetnost, Supek uspješno detektira primjere gdje je umjetnost bivala obogaćenom znanstvenom mišlju. Primjerice, književnost iz razdoblja realizma bila je pod značajnim utjecajem novih spoznaja prirodnih znanosti. „I literatura se bogati tom novom znanstvenošću. Nikad se u književnim djelima nije toliko raspravljalo kao u romanima Flauberta, Tolstoja i Dostojevskog, bez obzira kakav je konačan stav bio spram znanosti.”⁶⁵

⁵⁹ *Isto*, str. 309.-312.

⁶⁰ *Isto*, str. 312.

⁶¹ *Isto*.

⁶² Supek, Ivan, *Trinitas*, Zagreb: Profil, 2010., str. 280.

⁶³ *Isto*.

⁶⁴ Supek, Ivan, *Trinitas*, Zagreb: Profil, 2010., str. 265.

⁶⁵ Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979., str. 302.

Znanstveno i umjetničko stvaralaštvo / Uzajamnost estetskog i racionalnog

Tezu o uzajamnosti estetskog i racionalnog zasigurno možemo označiti kao jednu od osnovnih i za naše istraživanje relevantnih postavki Supekova filozofijskog mišljenja. Tom će se tezom Supek boriti protiv stereotipnog strogog razgraničenja između umjetnosti i znanosti, koje se dugo i temeljito ugrađivalo u opće mnijenje. Sam Supek smjestit će nastanak tog jaza u 19. stoljeće, kada determinizam postaje dominantnom paradigmom prirodnih znanosti.⁶⁶ U težnji da prevlada tvrdnju o podijeljenosti ili, bolje, isključivosti znanstvenog i umjetničkog, Supek uspostavlja i brani tezu o jedinstvu stvaralačkog čina. O Supekovu razumijevanju odnosa između umjetničkog i znanstvenog stvaranja, bavio se u svom članku Zdravko Radman, koji uzrok pričina o radikalnoj oprečnosti znanosti i umjetnosti vidi u „pretpostavci da se iza različitih "jezika" kojima se izražava znanost (formalni, kvantitativni jezik matematičkih simbola) i kojima se koristi umjetnost (poetski, slikovni, glazbeni, plesni itd. jezik) moraju stajati posve različiti stvaralački procesi.“⁶⁷ Slabost je te tvrdnje, kako primjećuje Radman, u tome što „brza u zaključak kako razlike u simboličkim jezicima prepostavljaju različite vrste kreativnosti i zapravo razlikovne moduse mentalnosti.“⁶⁸ Supekovu postavku o jedinstvu stvaralačkog čina podupiru suvremene neuroznanstvene spoznaje, pri čemu se u prvom redu misli na istraživanja usmjerena na prepoznavanje važnosti onih mentalnih procesa koji se ne nalaze u domeni svjesnih, viših kognitivnih funkcija, ali i niz primjera koje pronalazimo kroz povijest, gdje su racionalno i estetsko, u najizvrsnijih znanstvenika i umjetnika, harmonično i komplementarno koegzistirali.⁶⁹ Istinskog, stoga, stvaralaštva, po Supeku, nema bez 'uzajamnog djelovanja' obiju domena. Bitno je naznačiti i to da Supek u podlogu stvaralačkog

⁶⁶ O tome više u: Supek, Ivan, *Spoznaja*, Zagreb: Mladost, 1971., str. 77-99

⁶⁷ Radman, Zdravko, *Ljepota razuma - O Supekovu razumijevanju odnosa između znanstvenog i umjetničkog stvaralaštva*, u: Paušek-Baždar, Snježana ; Ilakovac, Ksenofont (ur.), Ivan Supek (1915.– 2007.) u povodu 100. obljetnice rođenja, Rasprave i građa za povijest znanosti 15, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015. str.32.

⁶⁸ *Isto.*

⁶⁹ Radman, Zdravko, *Ljepota razuma - O Supekovu razumijevanju odnosa između znanstvenog i umjetničkog stvaralaštva*, u: Paušek-Baždar, Snježana ; Ilakovac, Ksenofont (ur.), Ivan Supek (1915.– 2007.) u povodu 100. obljetnice rođenja, Rasprave i građa za povijest znanosti 15, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015. str.33.-38.

čina stavlja slobodu kao aktivistički čin; kao takva, sloboda je i igra i mašta, a upravo tu dolazi do preklapanja ovih dviju domena.⁷⁰ Nastavno na gledište o jedinstvu stvaralačkog čina u znanosti i umjetnosti, Supek će u jednom razgovoru reći: „Ipak, znanost je kao i umjetnost, stvar mašte.”⁷¹ Fantazija je ukorijenjena u predodžbu svakidašnjeg života, reći će Supek; u umjetnosti ona vodi k neiscrpnim mogućnostima te biva plodnim tlom za najrazličitije izmjene i 'nadogradnje' stvarnosti, kreirajući tako silno mnoštvo umjetničkih svjetova, dok nas u znanosti mašta vodi do otkrića novih pojava ili zakona.⁷² Stalno isprepletanje umjetničkog, znanstvenog i filozofskog uočljivo je u njegovu cjelokupnom stvaralaštvu. U svojim književnim tekstovima, primjerice, Supek čitatelja redovito upućuje u aktualna zbivanja u polju egzaktnih znanosti. Isto tako, znanstvene radove, rasprave i druge tekstove slične naravi obogaćuje uvrštavajući u njih relevantne teme iz polja filozofije i umjetnosti. Simptomatično je, dakle, za Supeka da ono o čemu piše ili ono o čemu govori promatra u poliperspektivi, nudeći tako autentičan pogled na dotičnu stvar o kojoj je riječ.

Supekova kritika ozračja suvremene znanosti i umjetnosti

Kultura, kako je Supek shvaća, sinteza je čovjeka i svijeta, cjelina umjetnosti i znanosti.⁷³ U novije je vrijeme, prema njegovu sudu, tako shvaćena kultura propala. Glavni je krivac za takvu propast cjelokupan razvitak 20. stoljeća, koji je doveo do »kobnog razmimoilaženja svih posebnih tijekova«⁷⁴ Pod tim Supek podrazumijeva potpuno odvajanje egzaktnih od društvenih i humanističkih znanosti, ali i daljnje njihovo grananje na najmanje, uske i specijalne grane. Takav rasplet doveo je do sve složenijeg istraživačkog aparata u egzaktnim znanostima, gdje se oni koji ne pripadaju redu stručnjaka u tom određenom polju ne snalaze ni najmanje. U konačnici, razvija se stanovita nezainteresiranost i apatija šire populacije prema najnovijim spoznajama znanosti, što za posljedicu ima okretanje glave od posljedica primjene tih istih znanstvenih spoznaja. Znanost je u tolikoj mjeri obilježila prethodno stoljeće da se ono često naziva dobom znanstveno-tehničke revolucije. Paralelno s procvatom egzaktnih znanosti, odvijao se krah humanističkih aktivnosti. Zenit primjene suvremenih znanstvenih spoznaja

⁷⁰ Hećimović, Branko, „Predgovor“, u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Ivan Supek*, ur. Vlatko Pavletić, Zagreb: Matica hrvatska, 1995., str. 11.

⁷¹ „Razgovor s Ivanom Supekom“ (11. 4. 2009., razgovor vodio Bojan Pečenik), u: *Preživljavati usprkos*. Zbornik povodim 100. obljetnice rođenja Ivana Supeka, ur. Nikola Biliškov, str. 35.

⁷² Supek, Ivan, *Spoznaja*, Zagreb: Mladost, 1971., str. 218.

⁷³ Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979., str. 319.

⁷⁴ *Isto*, 311.

očitovao se u oružju masovnog uništenja, a time sviće zora sveopće moralne krize. Kada se govori o krizi teatra, drame ili umjetnosti uopće, onda se također govori o krizi morala.⁷⁵ „Razmrvljenost suvremene kulture na djelatnosti koje međusobno ne komuniciraju, raskol između znanosti i umjetnosti, lažni *glamour* profesija političara i menadžera, te osjećaj nemoći, ravnodušja i gađenje – sve to danas guši maštu i prosvjed iz kojega su planule poetske strofe, tragična priviđenja ili oslikana platna – vjekovni lučonoše čovječanstva i čovječnosti.”⁷⁶ Moglo bi se naslutiti što bi Supek rekao na današnjicu gdje se jaz između egzaktnih i društvenih znanosti čini gotovo pa nepremostivim. Danas, kada živimo u eri apsolutnog primata biotehničkih, tehničkih, biomedicinskih, prirodnih i informacijskih znanosti, humanistička područja tretiraju se kao drugoklasna. Vrijeme je ovo krajnje isključivosti koja za svoju posljednicu ima sakaćenje kulture shvaćene kao stanovitog jedinstva umjetnosti i znanosti. Supek 1979. godine kaže: „Danas, u ovom razmrvljenom i smrtonosnom svijetu, veći je nego ikad imperativ za novim sintezama.” Neupitno je da ovaj apel stoji i danas.⁷⁷

„Što nije bilo ostvareno u pojedinom činu, nije izgubljeno, nego i dalje djeluje. Time se kvantna teorija približila umjetnosti, u kojoj sve što se moglo zbiti i dalje pobuđuje maštu. Međutim, neshvaćanje tog epohalnog prijeloma, što je srušio zid između fizičkoga i duhovnoga, ostavilo je mnoge filozofe i umjetnike u opoziciji spram znanosti, nerazumljive u njenom matematičkom izlaganju, a i okrivljene ili posve poistovjećene s naletom tehnike.”⁷⁸

⁷⁵ Supek, Ivan, *Trinitas*. Zagreb: Profil, 2010., str. 275.

⁷⁶ Supek, Ivan, *Trinitas*. Zagreb: Profil, 2010., str. 276.

⁷⁷ Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979., str. 311.

⁷⁸ Supek, Ivan, *Trinitas*. Zagreb: Profil, 2010., str. 130.

6. Filozofija humanizma

Nerijetko ćemo čitajući o Ivanu Supeku, uz njegovo ime, pored onoga fizičar, književnik, filozof, pronalči – mirotvorac i humanist. O njegovu mirotvornom djelovanju već je bilo riječi u poglavlju koje se ticalo znanosti i etike; promotrimo stoga поближе drugi atribut koji mu se pridijeva. Filozofija humanizma ishodište je cjelokupne Supekove misli. Sve što Supek tvrdi u svezi s odnosom filozofije, znanosti i umjetnosti, mišljeno je u matrici humanizma. Filozofija, znanost i umjetnost tek objedinjene humanističkim vrijednostima mogu ponuditi najbolje od sebe.⁷⁹ Svoje stavove Supek gradi na univerzalnim humanističkim načelima, u čijem su temelju sloboda i tolerantnost. „Humanizam je onaj moralni stav i životni nazor koji polazi od samih ljudi i njihovih težnja da shvate i što bolje urede svoj svijet, u skladu s dometima stvaralaštva.”⁸⁰ Kada Supek primjerice govori o uzajamnoj upućenosti filozofije i znanosti ili znanosti i umjetnosti, uvijek ima na umu stanovitu svrhovitost te teze u smislu njezina doprinosa općim ciljevima humanizma. Govoreći o važnosti etike za znanost u prvom redu misli na potrebu da se znanstveno istraživanje usmjeri u smjeru koji će voditi k boljem, a ne tako da se znanost eksploatira za potrebe naoružanja i sveopće destrukcije. Nadalje, upućujući na važnost filozofije i umjetnosti, zalaže se za valorizaciju ideja i mašte, koje u konačnici nose napredak čovječanstva. Zasigurno je na Supekovu misao u ovom kontekstu u velikoj mjeri utjecala činjenica da je u svijetu za vrijeme Drugoga svjetskoga rata bilo sve više riječi o uporabi nuklearnog naoružanja. Takvo raspoloženje uzrokovalo je u Supeka, pored zazira spram znanosti, izražen strah od sveopćeg uništenja i propasti čovječanstva. Stoga, ne iznenađuje što je krilatica Supekovog humanističkog naptka »očuvati život na zemlji«. Za Supeka filozofija humanizma znači i „otkrivanje cijele ljudske opstojnosti, naših postignuća i mogućnosti”.⁸¹

Načela humanizma

Misija je humanizma afirmacija zajedničke ljudske osnovice na kojoj ima rasti bolji i pravedniji svijet. Taj zadatak, kako predlaže Supek, humanizam može ispuniti uspostavom univerzalnih načela. Ona se ne smiju shvatiti ni kao čisto činjenični iskazi ni kao čisti imperativi.⁸² Već je na početku važno reći kako humanizam nije usmjeren na buduće i idealno,

⁷⁹ Hromadžić, Hajrudin, „Utopijske dimenzije misli i djela Ivana Supeka“, u: Biliškov, Nikola (ur.), *Preživljavati usprkos*, Zagreb: Izvori, 2015., str. 49.

⁸⁰ Supek, Ivan, *Filozofija, znanost i humanizam*, Zagreb: Školska knjiga, 1995., str. 390.

⁸¹ *Isto*, str. 390-391.

⁸² Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979., str. 388.

već na sadašnje, postojeće. Za razliku od koncepcija koje buduću viziju grade na strogo dokidanju prošlosti, humanizam prošlost uvažava i na njezinom temelju gradi budući svijet. Prvo načelo humanizma stoga glasi: *Uvažavati prošlost i očuvati život*.⁸³ U ovom se načelu pepoznaje izvorište Supekova povijesnog pristupa razvoju znanosti, ali i umjetnosti. Tek uvažavanjem dometa misli koje su prethodile sadašnjici, možemo graditi budući svijet. Na ovom mjestu odmah treba dokinuti moguće kritike i navesti: kad zahtijevamo kritično uvažavanje svega dosadašnjeg, to ne implicira onaj politički realizam koji nastavlja stara bezumlja i prikriva osobni oportunizam. „Između ta dva ekstrema, radikalnih negatora i režimskih apologera, leži širok spektar humanog djelovanja.”⁸⁴ Očuvanje života najviši je humanistički princip, a jasno da ga je Supek smatrao najvažnijim upravo zbog kataklizmičke vizije svijeta od koje je strahovao. *Afirmirati ljudsku jednakost* i *Afirmirati ljudsku slobodu* sljedeća su dva načela. Kao i jednakost, sloboda se ispunjava u postojanju, a razvija se u razmišljanju i djelovanju. Načelo jednakosti u prvom redu označava »moralni apel za uređenje odnosa među ljudima«, a utemeljen je u zajedništvu i solidarnosti.⁸⁵ „Izricanje jednakosti ide za tim da svima pruži jednakovaljan ili bar sličan odgoj; a kasnije da pri ulasku u društvene poslove izjenači uvjete i šanse. Zahtjev za jednakosti ide još i dalje: da zaštiti sve one koji su rođeni s kojom manjom sposobnošću, ili nisu imali prilike za potpun odgoj.”⁸⁶ Humanističko načelo jednakosti ne možemo poistovjetiti sa surovim egalitarizmom koji vodi do razaranja osobe, ono je prije svega usmjereno na jačanje ljudskoga dostojanstva u jednom općeljudskom, a ne pravnom ili političkom kontekstu. Usko se uz jednakost veže sloboda. Sloboda se javlja s mišljenjem i čuvstvom, a najviše se očituje u ljudskom stvaralačkom činu. Sloboda se ne smije uzeti nezavisno od jednakosti; sloboda pojedinca dohvaća do slobode drugog pojedinca. Četvrti je zahtjev humanizma, po Supeku, *Proširiti solidarnost na sve ljude*. „Načelo solidarnosti nastoji zamijeniti odnose zapovijedanja-poslušnosti i povlaštenosti-izrabljivanja uzajamnim sporazumom i suradnjom. Ovakva društvena transformacija nošena je ljudskim zajedništvom, a jača slobodu i jednakost.” Na cjelinu se prirodno nastavljaju i sljedeći zahtjevi *Tražiti istinu* i *Upravlјati razvoj prema općoj blagodati*. Oni su u uskoj svezi s odnosom između filozofije, znanosti i umjetnosti, jer se u stanovitom smislu tiču usmjeravanja istraživačkog napretka u svijetu. Sljedeće načelo, *Prenositi humanistička načela u legalne norme* tiče se zakonodavstva i pritom se ne misli na to da bi trebalo utvrditi kakav jedinstven političko-pravni poredak;

⁸³ Supek, Ivan, *Krivovjernik na ljevici*. Zagreb: Globus, 1992., str. 226.

⁸⁴ *Isto*, str. 229.

⁸⁵ Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979., str. 395.

⁸⁶ *Isto*.

humanizam takvih pretenzija nema i kompatibilan je s različitim političkim ustrojenjima.⁸⁷ Na ovom mjestu sugerira se stanovita transmisija i implementacija humanističkih vrijednosti poput slobode, jednakosti, solidarnosti i stvaralaštva u većoj ili manjoj mjeri u legalne sustave, koji bi se time približili moralu. Univerzalnost, potpuno razoružanje, pravično svjetsko gospodarstvo, osiguravanje pravde, točke su koje sugerira deveto načelo: *Promicati svjetski sporazum i sklad*. Posljednje načelo, nimalo manje važno, formulirano je s neobičnom jednostavnošću te glasi: *Biti dobar*. „Biti dobar – najviše nam jamči ozbiljenje humanističkih načela.”⁸⁸ Humanistička načela, naglašava Supek, ne smiju se uzeti izolirano. Ona čine životnu cjelinu i moraju se primijeniti univerzalno.⁸⁹

Kada bismo Supekovu koncepciju humanizma morali formalno odrediti, čini se da bismo mogli reći da je riječ o normativnom obrascu mišljenja o svijetu koji je nastao još u antici iz ideje antropocentrizma. Ta će ideja doživjeti svoju obnovu u razdoblju ranog humanizma i renesanse, a vrhunac će postići u prosvjetiteljstvu.⁹⁰ Iako nisu predmet ovoga rada, nije zgorega spomenuti kritike upućene ovom i sličnim tipovima humanizma. Usporedimo li Supekovu filozofiju humanizma s ranim humanizmom, kojeg Herbert Marcuse naziva elitističkim i irelevantnim⁹¹, jasno je kako je Supek, inzistirajući i na socijalnoj jednakosti, napravio stanovit odmak. Ipak, humanistički univerzalizam Supekove »filozofije humanizma« susreće se s poteškoćama. Argumenti kritike u najvećoj će se mjeri oslanjati na problematiziranju pretpostavke univerzalne ljudske naravi – „U svakom čovjeku susrećemo se sa svim ljudskim mogućnostima.”⁹² Prihvaćanje te pretpostavke daje temelja kritikama koje kao osnovni problem takve ideje vide samoimenovanje zapadnocivilizacijskog modela za univerzalnu ljudsku narav, stvarajući tako pretpostavku za kolonijalno-imperijalističku ekspanziju i dominaciju.⁹³ Toj tradiciji pripadaju postkolonijalna teorija i kritika humanističko-prosvjetiteljske tradicije zapadnocivilizacijskog mišljenja nastale pod utjecajem postmodernističkih i poststrukturalističkih struja.⁹⁴ Iako su bile zastupljene u znanstvenoj misli, u polemiku s ovim i sličnim pozicijama Supek uglavnom nije ulazio.

⁸⁷ Supek, Ivan, *Krivovjernik na ljevici*. Zagreb: Globus, 1992., str. 243.

⁸⁸ *Isto*, str. 249.

⁸⁹ *Isto*, str. 233.

⁹⁰ Mikulić, Borislav, *Čovjek ali najbolji. Tri studije o antihumanizmu i jedan postskriptum*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021., str. 26.

⁹¹ *Isto*, str. 27.

⁹² Supek, Ivan, *Krivovjernik na ljevici*. Zagreb: Globus, 1992., str. 228.

⁹³ Hromadžić, Hajrudin, „Utopijske dimenzije misli i djela Ivana Supeka“, u: Biliškov, Nikola (ur.), *Preživljavati usprkos*, Zagreb: Izvori, 2015., str. 51.

⁹⁴ *Isto*.

7. Zaključak

O odnosu između filozofije, znanosti i umjetnosti, Ivan Supek, na ovaj ili onaj način, govori gotovo u svim svojim djelima. Do osnovnih se odrednica međusobnog odnosa triju navedenih disciplina u ovom radu došlo prepoznavanjem osnovnih teza što ih Supek postavlja kada piše ili govori o spomenutom. U težnji da se postigne kakva-takva sistematičnost, segmenti odnosa promatrali su se (koliko je to bilo moguće) odvojeno, kako bi se stekao uvid u pojedinačne aspekte složenih relacija ovih triju područja ljudskog djelovanja. Tako je prvi promatrani vid odnosa filozofija-znanost-umjetnost bila sveza između filozofije i znanosti. Nekoliko je osnovnih postavki koje definiraju odnos između tih dviju disciplina. Prva od njih je ona o surazvoju i međusobnoj upućenosti, čime se sugerira da znanost i filozofija prirodno proizlaze jedna iz druge uzajamno se nadovezujući. U tom je duhu Supek promatrao i odnos između znanosti i etike, zagovarajući pritom tezu o znanosti kao afirmaciji moralnog izvorišta. Na mjestu gdje se filozofija i znanost najočitije susreću, u filozofiji znanosti, svoj je doprinos Supek dao uspostavljanjem genealoškog modela razvitka znanosti, čija je temeljna odrednica uzajamna uvjetovanost sklopa znanstvenih sustava.

Sljedeći promatrani segment jest odnos između filozofije i umjetnosti, koji se, karakteristično za Supeka, svodi na problematiziranje suodnošenja dvaju navedenih područja sa zbiljom. Glede umjetnosti zaključit će Supek kako ona izrasta na potencijalnosti zbilje; tako shvaćena, ona fungira kao stanovito proširenje zbilje, istovremeno je re-kreirajući. Filozofija, posredstvom svoga utjecaja na zbilju, utječe na umjetnost, koja, kako znamo, raste iz te iste zbilje. Važno je uočiti kako Supekovo stajalište po ovom pitanju karakterizira promišljanje estetskoga u jedinstvu s etičkim. Konačno, filozofija i umjetnost, stavljajući stalno nove izazove pred zbilju, a tako i pred društvo funkcioniraju, prema Supeku, kao svojevrsan korektiv društva.

U zaključnim mislima o posljednjem aspektu odnosa iz naslova, onom koji se tiče umjetnosti i znanosti, važnim mi se čini istaći Supekovu poziciju o uzajamnosti estetskog i racionalnog. Znanost i umjetnost dijele zajedničko izvorište u ljudskoj mašti, bivajući tako pokretačkom snagom napretka. Premda na različite načine, obje sagledavaju cjelinu čovjeka i svijeta te svojim istraživanjima ukazuju i na zajedničko moralno izvorište. Iako umnogome slične, znanost i umjetnost razlikuju se u svojoj usmjerenosti, pa je kod prve redovito riječ o rekonstrukciji procesa i struktura, a u potonjoj upravo o konstrukciji. Kroz kritiku ozračja suvremene znanosti i umjetnosti, Supek, osim što iskazuje svoje nezadovoljstvo nastalim

stanjem, poziva na nove sinteze. Danas, možda više no ikada, primjetna je snažna linija razdvajanja egzaktnih od društvenih i humanističkih znanosti, a onda i potreba za uspostavljanjem dijaloga između njih. Kako bismo u potpunosti razumjeli jedinstvo koje Supek uspostavlja u odnosu između filozofije, znanosti i umjetnosti, važno je promatrati uspostavljeni koncept kroz prizmu filozofije humanizma, koja prožima njegovu cjelokupnu misao. Usredotočenost na potrebu za humanističkom sintezom u Supeka je konstanta.

Iza sebe Ivan Supek ostavio je neizbrisiv trag, kako u području prirodnih znanosti tako i u domeni humanističkih i društvenih znanosti u nas. Mislio je slobodno, nije se držao nekog unaprijed zacrtanog plana, osim krajnje okvirno, ali se iza te rapsodičnosti krila uvijek jedna sustavnost, živa i otvorena, neizraziva nekim krutim, unaprijed zacrtanim planom. Kako smo već na sličan način rekli, karakteristično je u Supekovom djelu stalno isprepletanje umjetničkog, znanstvenog i filozofskog. Simptomatično je, dakle, za Supeka da ono o čemu piše ili ono o čemu govori promatra u njemu svojstvenoj poliperspektivi, nudeći tako autentičan pogled na dotičnu stvar o kojoj je riječ; a to je odlika velikih duhova, kakav je i sam bio. Konačno, namjera mi je ovim radom u određenoj mjeri uputiti na potrebu daljnjeg istraživanja Supekova filozofskog djela, primarno sa svrhom cjelovitijeg sagledavanja i valorizacije. Ukoliko ovaj rad nekima od tih budućih istraživanja posluži kao poticaj za daljnje promišljanje teme, svoju je svrhu utoliko ispunio.

8. Popis literature:

1. Dadić, Žarko, *Povijest znanosti i prirodne filozofije u Hrvata (s osobitim naglaskom na egzaktne znanosti): Knjiga VIII. Suvremeno doba (1941.-1970.)*, Zagreb: Izvori, 2020.
2. Hećimović, Branko, „Predgovor”, u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Ivan Supek*, ur. Vlatko Pavletić, Zagreb: Matica hrvatska, 1995., str. 7-29.
3. Kalčić, Silva, *Razgovor s Ivanom Supekom*. (2008). Zarez. Dostupno na: <http://www.zarez.hr/clanci/razgovor-s-ivanom-supek>
4. Lelas, Jasmina, *Teorije razvoja znanosti*, Zagreb: ArTresor, Liber, 2000.
5. Marotti, Bojan, *Prema domovini misli: Ogledi o hrvatskoj filozofiji od Markovića do Cipre*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2019.
6. Martinović, Ivica, *Supek Krleži, Krleža Supeku Otvoreno pismo Vijeća Instituta »Ruđer Bošković« Skupštini JAZU 26. veljače 1954.. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 41. (1 (81)), 237-260. (2015). Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/154402>
7. Mikulić, Borislav, *Čovjek ali najbolji. Tri studije o antihumanizmu i jedan postskriptum*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021.
8. Nikola Biliškov (ur.), *Preživljavati usprkos*. Zbornik povodom 100. obljetnice rođenja Ivana Supeka, Zagreb: Izvori, 2015.
9. Radman, Zdravko, *Ljepota razuma - O Supekovu razumijevanju odnosa između znanstvenog i umjetničkog stvaralaštva*, u: Paušek-Badždar, Snježana ; Ilakovac, Ksenofont (ur.), *Ivan Supek (1915.– 2007.) u povodu 100. obljetnice rođenja*, Rasprave i građa za povijest znanosti 15, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015.

10. Radman, Zdravko, *Ivan Supek: stvaralaštvo i djelovanje koje inspirira*. (2014). (str. 379-384), u: Ksenofont Ilakovac (ur.), *Ivan Supek 1915. – 2007.*, Spomenica preminulim academicima 187 (Zagreb: HAZU, 2013), 123 pp.. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 40. (1 (79)), 379-384. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/131519>
11. Supek, Ivan, *Nauka, filozofija, umjetnost*, Zagreb: Školska knjiga, 1964.
12. Supek, Ivan, *Spoznaja*, Zagreb: Mladost, 1971.
13. Supek, Ivan, *Teorija spoznaje*, Zagreb: Institut za filozofiju znanosti i mir JAZU i Jugoslavenska pagvaška konferencija, 1974.
14. Supek, Ivan, *Filozofija znanosti i humanizam*, Zagreb: Sveučilišna naklada, 1979.
15. Supek, Ivan, *Krivovjernik na ljevici*. Zagreb: Globus, 1992.
16. Supek, Ivan, *Filozofija, znanost i humanizam*, Zagreb: Školska knjiga, 1995.
17. Supek, Ivan, *Trinitas*, Zagreb: Profil Multimedija, 2010.
18. Supek, Ivan, *Znanost i etika*, Predavanja održana u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Svezak 53, Zagreb: JAZU, 1985., ur. dr. Gaja Alaga.

Mrežni izvori:

1. „Encyclopaedia moderna“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 5. 2021.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17884> .
2. „Supek, Ivan“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 29. 4. 2021.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58811> .

3. Jelić, Ivan, "Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske, Topusko, 25-27. VI 1944.", *Časopis za suvremenu povijest* 8, br. 2-3 (1976): 135-279.
<https://hrcak.srce.hr/216757>
4. Juras, Jure, "Moja studentska sjećanja o profesoru Supeku", *Crkva u svijetu* 5, br. 3 (1970): 292-294. <https://hrcak.srce.hr/92440>
5. Knapp, Vladimir, "Pagvaške konferencije u svijetu i hrvatska pagvaška grupa", *Društvena istraživanja* 4, br. 1 (15) (1995): 71-81.
<https://hrcak.srce.hr/32824>
6. Pugwash Conferences on Science and World Affairs, <https://pugwash.org/about-pugwash/>
7. Radman, Zdravko. (2014). *Ivan Supek: stvaralaštvo i djelovanje koje inspirira* (str. 379-384). Ksenofont Ilakovac (ur.), *Ivan Supek 1915. – 2007.*, Spomenica preminulim academicima 187 (Zagreb: HAZU, 2013), 123 pp.. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 40. (1 (79)), 379-384. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/131519>

Sažetak

Tema je rada odnos između filozofije, znanosti i umjetnosti u Ivana Supeka. Nakon kratka Supekova životopisa, izlažem redom o njegovu shvaćanju odnosa između filozofije i znanosti, filozofije i umjetnosti te znanosti i umjetnosti, da bih u zaključnom dijelu rada prikazala Supekovu filozofiju humanizma kao okvir unutar kojega navedena tri odnosa dobivaju svoj pun, cjelovit smisao. Navedene teme međusobno se u Supeka bitno prožimaju, tako da ih i ne nastojim izložiti linearno, nego upravo u tom njihovu međusobnom prožimanju, nastojeći tim načinom upozoriti na kompleksnost i cjelovitost Supekova misaonog pristupa pojedinim problemima. Cilj je rada, dakle, prikazati složenost Supekove misli upravo kroz prizmu međusobnog prožimanja filozofije, znanosti i umjetnosti, na pozadini njegove filozofije humanizma.

Ključne riječi: Ivan Supek, filozofija, znanost, umjetnost

THE RELATIONSHIP BETWEEN PHILOSOPHY, SCIENCE AND ART IN THE WORK OF IVAN SUPEK

Abstract

The topic of this paper is the relationship between philosophy, science, and art in the works of Ivan Supek. After his short biography, I present Supek's understanding of the relationship between philosophy and science, philosophy and art, and science and art, then in the final parts of the paper I present Supek's philosophy of humanism as a framework within which these three relationships get their full, complete meaning. These topics are significantly interweaved in Supek's writings, so I do not try to present them linearly, but through their mutual intertwining, thus trying to draw attention to the complexity and integrity of Supek's thought approach to individual problems. The aim of the paper, therefore, is to show the complexity of Supek's thought precisely through the prism of the mutual intertwining of philosophy, science, and art, against the background of his philosophy of humanism.

Keywords: Ivan Supek, philosophy, science, art

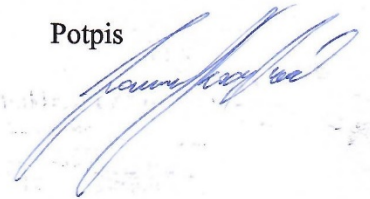
SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ivana Skočibušić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Filozofije i povijesti umjetnosti, izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog/diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 31. 8. 2021.

Potpis

IZJAVA O POHRANI
ZAVRŠNOG/DIPLOMSKOG/SPECIJALISTIČKOG/DOKTORSKOG RADA
(PODCRTAJTE ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOG
FAKULTETA U SPLITU

Student/ica: Ivana Skočibušić
Naslov rada: Odnos filozofije, znanosti i umjetnosti u djelu Ivana Supeka
Vrsta rada: Završni rad
Mentor rada: izv. prof. dr. sc. Dario Škarica

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskeg/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružite odgovarajuće):

- a) rad u otvorenom pristupu
- b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST
- c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 31. 8. 2021.

Potpis studenta/studentice: